

Mustosten nimestä

Sukuviesti 1988:6, s. 12-13 & 30.

Sirkka Paikkala

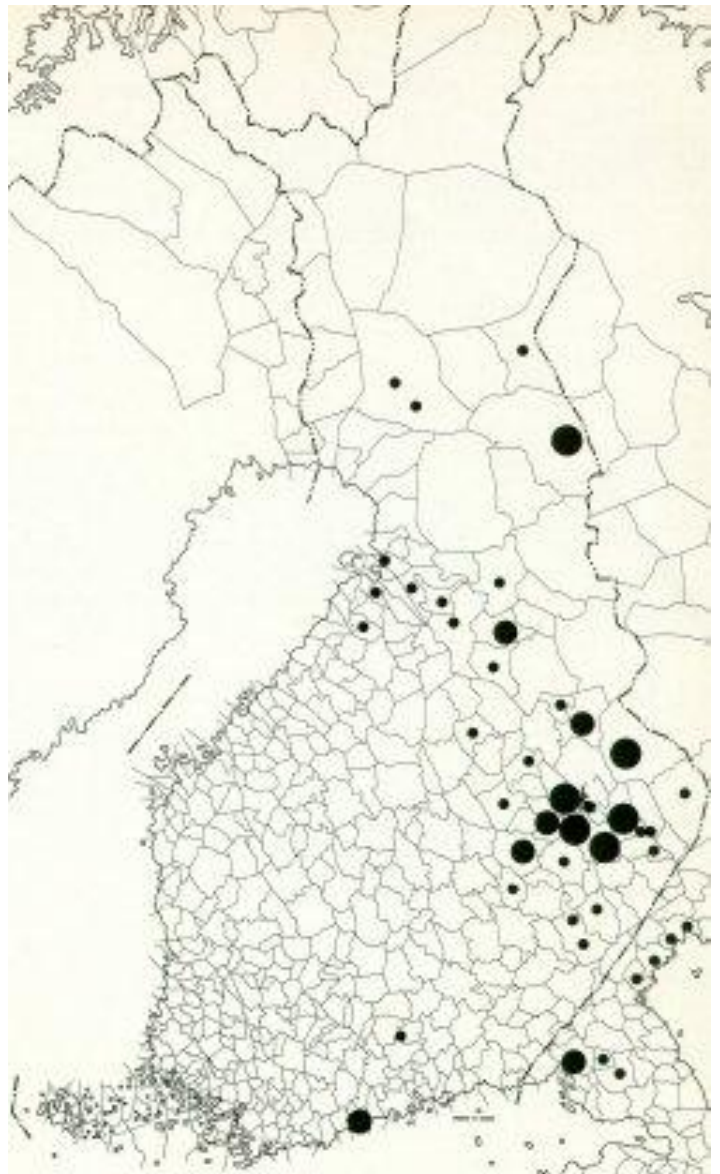
Vuonna 1985 oli Suomessa 8306 *Mustonen*-nimen kantajaa, ulkomailla Suomen kansalaisina saman nimen kantajia asui 1061. Ennen viime sotia heitä asui eniten seuraavissa pitäjissä: Sotkamo (6,8 % kaikista Mustosista), Pielisjärvi (4,7), Kaavi (4,3), Kuusjärvi (4,0), Kontiolahti (3,6), Liperi (3,3), Kuusamo (3,1), Leppävirta (2,6), Helsinki (2,3), Nurmes (2,3), Paltamo (2,0), Viipuri (2,0) ja Tuusniemi (1,8),

Kuten edellä olevista luvuista huomaa, on Mustosia asunut eniten Pohjois-Karjalassa, mutta heitä on ollut melkoisesti myös Kainuussa ja paikoin Pohjois-Savossa. Suku on levinnyt Keski- ja Pohjois-Pohjanmaallekin, pohjoisimpaan Suomeen sekä Sortavalan ja Viipurin seuduille (Heinjoki, Muolaa).

Mustosia tutkineilla sukututkijoilla on tätä nykyä se käsitys, että kaikki Mustokset ovat samaa sukua. Suurin piirtein samanlainen käsitys on minulla henkilönnimitutkijana. Esimerkiksi Mustosten levinneisyys (ks. kartta) tämän vuosisadan alkuvuosikymmeninä antaa aiheen pitää Mustosia pääosini yhtenä yhtenäisenä sukuna.

Osa Pohjanmaan Mustosista ei kuitenkaan ole savolaista perua, vaan he ovat omaksuneet nimen kotitalostaan, jota aiemmin on asunut joku Mustonen. Tällaisia vieraille suvulle Mustosen nimen antaneita taloja on saattanut olla Haapajärvellä, Kalajoella, Kärsämäellä, Limingassa, Merijärvellä, Muhoksessa, Pudasjärvellä, Tyrnävällä, Utajärvellä ja Ylivieskassa. Mustonen-nimisten sukujen lisäksi näistä taloista (mm. Kärsämäeltä ja Ylivieskasta) on lähtenyt myös *Mustola*-sukuja. Osa Mustoloista on kotoisin Lappeelta ja suuri osa *Musto*-nimisistä Luumäeltä. Nämäkin nimet perustuvat talonnimisiin, jotka kertovat taloissa muinoin asuneen Mustosia. Pohjanmaan "vale" Mustosten osuus Suomen kaikista Mustosista on kuitenkin vähäinen.

Kuka sitten on varsinaisten Mustosten kaukainen, yhteinen esi-isä, ja kuinka hän sai sukunimensä. Hänen nimeään ja kotipaikkaansa ei pystytä saatavilla olevien asiakirjojen avulla todentamaan, mutta hänen nimensä synnystä voidaan jotakin sanoa. Ennen sukunimeä Mustonen on ilmeisesti ollut käytössä jokin *Musta*-alkuinen lisänimi joko vanhan sukunimen ohessa (esim. Mustonen-Korhonen 1541 Rantasalmi, tai jokin senkaltainen kuin *Musta-Lijkanen*) tai pelkästään päänimen lisänä: Musta Heikki af Taipale 1418 Taivassalo, Mustapeti (Musta-Pieti) 1462 Pälkäne, Kauppi Musta 1543 Muolaa, Mustehermen (Musta-Herman) 1350 Riika.

Musta esiintyi sellaisenaan lisänimenä Lapissa 1500-luvulta alkaen: 1570-1572 Sodankylässä muodossa Musko (lapin *muska* 'musta': ks. esim. T. I. Itkonen: Suomen-, kuolan- ja ruijanlappalaiset vanhat henkilönnimet. Viritäjä 1942), ja muodossa Musta sukunimen tapaan Sompioissa 1695-1740 sekä sieltä vuoden 1733 jälkeen Inariin siirtyneenä. Kuopion seudulta on kirjattu 1590 lisänimi Musta, jonka on arveltu olevan lappalais- tai mustalais-

nimi (esim. Pirinen: Savon historia II:1, s. 329). Kurkijoella nimi esiintyy vuonna 1618. Tallinnasta on kirjattu 1378 Johannes Muste, 1390 Heyne Most ja 1468 Hans Must, joiden Liselotte Feyerabend on (Die Ricaer und Revaler Familiennamen im 14. und 15. Jahrhundert, Köln 1985) katsonut merkitsevän mustaa.

Mustosten nimi olisi voinut kehittyä myös Musta-alkuisesta yhdyssanallisesta liikanimestä, jossa jälkiosana on jokin ruumiinosan nimitys. Tällaisia lisänimiä ja jopa sukunimiä löytää vanhoista asiakirjoista runsaasti:

Mustaharja (Mikkelin seutu 1541), *Mustakulku* (Savo 1500-luvulla, Hiitola 1618), *Mustakulli* (Turku ja Loimaa 1500-luvulla), *Mustakulma* (Jääski 1551), *Mustaparta* (Kajaani 1646, Sotkamo 1654, Ol. Pyhäjärvi 1600-luvulla, Lapissa Ponoissa ja Jokongassa 1600-luvulla, Norjan vesisaari 1800-luvulla, Alatornio 1700-luvulla), *Mustapäätä* (Kivennapa 1554, 1500-1600-luvulla myös Sortavala, Kitee ja Pälkjärvi, Viipurin mlk 1689, Kuortane 1811, Kangasala 1441, Pälkäne 1462, Kuhmoinen 1697, Karkku 1541, Suodenniemi 1802, Oripää 1421, Eurajoki 1683, Uusikaupunki 1689, Pyhämaa 1828, Turku 1688, Lohja 1683; Mustpää Virossa), *Mustasilmä* (Hämeenkyrö 1439, Tyrvää 1477, Kivennapa 1774), *Mustasuu* Sääminki 1500-luvulla, (Nastola 1839, Längelmäki 1824, Loimaa 1623, Eura 1653).

Sukuniminä näistä on säilynyt talonnimien välityksellä vain **Mustaparta** (Ol. Pyhäjärvi) ja **Mustapäätä** (Haapavesi ja Kuortane).

Jonkin verran on ilmeisesti ollut käytössä myös muunlaisia yhdyssanallisia lisänimiä: *Mustapukki* 1500-luvulla Ristiinan seudulla.

Kaikki nämä lisänimet kertovat alkuperäisen kantajansa epätavallisen tummasta tukasta, parrasta tai ihosta. Etnologisiin päätelmiin nimien perusteella tuskin on tarvetta ryhtyä, sillä vastaavista ominaisuuksista kertovia nimiä on muissakin kielissä. Nimet heijastavat vain henkilöiden suhteellista tummuutta silloisessa asuinyhteisössään. Samalla tavalla kuin Mustonen on syntynyt mahdollisesti sukunimi *Valkonen* ehkä myös *Keltanen* ja *Harmoinen* (*Harmainen*, *Harmonen*).

Mistä tahansa tällaisesta lisänimestä olisi voinut kehittyä sukunimi. Nimi olisi voinut saada myös muodon *Mustanen*, joka joskus esiintyykin Savon varhaisissa lähteissä. Mustainen-nimi esiintyi sukunimen tapaan myös Kuusamon Maanselässä 1686 ja Mustanen Kitkajärvellä 1738. o:llinen muoto heijastaa vanhaa murrekäytäntöä. Yhdyssanoissa sananloppuinen vokaalinvaihtelu on yleiskielessämmekin tuttua (*aitovieri*, *jalkopää*, *lehmipolku*).

Epävarmaa sen sijaan on, että nimeä Musta olisi käytetty päänimenä etunimen tapaan, vaikka eräät nimiesimerkit, antaisivat pontta sen suuntaiselle ajattelulle: 1618 Suistamalla autiona olleen talon entisen isännän nimi oli Hodari Mustanpoika, ja Kivennavalta on merkitty 1555 musta simonsson. Tosin Viljo Nissilä (esim. Suomen Karjalan nimistö, Joensuu 1975, s. 283) ja Jouko Vahtola (Tornionjoki- ja Kemijokilaakson asutuksen synty, Rovaniemi 1980, s. 325, 364) ovat pitäneet, *Mustoa/Mustaa* vanhana karjalaisena miehennimenä.

Jos Musta tai Musto olisivat olleet pakanuudenaikaisia yksilönnimiä, olisi sukunimi Mustonen ilmeisesti kehittynyt suoraan tästä nimestä.

Jotkut Mustosten tutkijat ovat pitäneet Kiteen Mustapäätä-sukua (nimi esiintyi vielä 1800-luvulla) varteenotettavana vaihtoehtona Mustosten lähtökohdaksi. On mahdollista, että Mustonen-nimi on kehittynyt *Mustapäätä*-nimestä, mutta se on vain yksi vaihtoehto. Jos nimi on näin kehittynyt, ovat Kiteen Mustapäät saattaneet kuulua Mustosten kanssa samaan sukuun. Suvun lähtösiijat eivät varmaankaan ole Kiteellä vaan Viipurin Karjalassa: joko Jääsken, Lappeen tai Äyräpään kihlakunnassa.

Varhaisin maininta Mustosista lienee kirjattu Vatjalaisen viidenneksen verokirjaan vuonna 1500: Mustuev.

Nimen kirjoitusasut

Oheiseen taulukkoon on koottu nimen kirjoitusasujen kehitys kolmen läänin (Kuopion, Mikkelin ja Viipurin) alueella.

Kirjoitusasu

	-1750	-1775	-1800	-1810	-1820	-1830	-1840	-1850	1851-
Mustoin	60,0	88,0	74,2	84,8	90,0	82,7	57,1	16,1	1,8
Mustoinen	33,3	8,0	3,4						1,8
Muston			1,7						
Mustonen	6,7	4,0	20,7	15,2	10,0	17,3	42,9	73,9	96,4
Yht.	15	25	58	33	30	46	35	46	55

Mustonen-muoto syrjäytti *Mustoin*-asun 1840-luvulla, kehitys oli varsin nopea ja molemmat muutokset (i:n puuttaminen pois ja *nen*-johtimen kirjoittaminen täydellisenä) tapahtuivat samanaikaisesti; välimuotoja (*Muston*, *Mustoinen*) ei juuri esiinny. Kehitys on ollut yhtäläinen myös muissa vanhoissa itäsuomalaisissa sukunimissä. Vanhoissa asiakirjoissa esiintyvä kirjoitusmuoto *Mustoin* voidaan huoletta normalistaa asuun *Mustonen*. Nimiriveillä olevat numerot ovat prosenttilukuja (nimiasun osuus kaikista maininnoista kunakin ajankohtana). Yht.-rivillä oleva absoluuttinen luku kertoo otoksen suuruuden. Ajanjaksot ovat: vuoteen 1750, 1751-1775, 1776-1800, sitten kymmenvuosittain ja viimeinen vuodesta 1851 eteenpäin. Tiedot on koottu Valtionarkistosta ns. IGI-kortistosta syntyneiden Johan-nimisten lasten isien nimistä

Nimenmuutoksia

Suomalaisessa Virallisessa Lehdessä vuosina 1870-1910 ilmoitettu mm. seuraavat nimenmuutokset (aikajärjestyksessä):

Mustala > Hilden 1876 Helsinki,
 Mustapää > Mustonen 1882 Savitaipale,
 Musta > Virtanen 1886 Oulu,
 Musta > Seppänen 1890 Tyrnävä,
 Mustonen > Halme 1898,
 Mustonen > Kalliokoski 1906 Kuopio,
 Mustaparta > Pekkala 1906 Ol. Pyhäjärvi,
 Mustapää > Salmi 1906 Sortavala,
 Mustonen > Harjula 1909 Kuopio,
 Musta > Ranta 1909 Tyrnävä,
 Mykkänen > Musta 1910,
 Mustonen > Beckström 1910 Kemi,
 Mustapää > Laine 1910 Suomenniemi.

Lähde: Sukuviesti 1988:6, s. 12-13 & 30.

© Sirkka Paikkala